

Lärarhandledning

Bröderna Lejonhjärta

Av Astrid Lindgren

Illustrationer av Ilon Wikland / Jesper Waldersten

En handledning av Lina Stoltz

För åldrarna 9–12 år

SPECIALUTGÅVA

Extrakapitel om yttrandefrihet

Om boken

Skorpans bror Jonatan har berättat om landet Nangijala, dit man kommer när man dör. För Skorpan är sjuk och ska dö.

”I Nangijala får man vara med om äventyr från morgon till kväll”, säger Jonatan.
”För det är i Nangijala som alla sagor händer.”

Några dagar senare brinner det i huset där de bor och Jonatan dör själv. Och tänka sig, precis som Jonatan lovat så ses de i Nangijala. Fast allt är inte underbart i sagornas och lägereldarnas land. På andra sidan bergen ligger Törnrosdalen där den onda Tengil tagit makten och gjort folket till slavar. Uppe i en håla i bergen håller han urtidsdraken Katla ...

Berättelsen eviga teman kring mod, kampen mot förtryck, kärlek och död träder i boken fram i en samtida skepnad. Den är ständigt aktuell och talar till både unga läsare och äldre.

Specialutgåva Banned Books

Barn har rätt till bra berättelser. Bröderna Lejonhjärta är en av alla böcker som någon gång förbjudits eller censurerats. För att uppmärksamma Banned Books finns en specialutgåva i pocket som även innehåller texter om yttrandefrihet och förbjudna böcker, av bland andra Laurie Halse Anderson, och den ges ut i samarbete med Svenska PEN, Astrid Lindgren Memorial Award och Astrid Lindgren AB. Den här lärarhandledningen innehåller därför ett specialkapitel, tänkt att vara en handfast guide till att diskutera yttrandefrihetsfrågor med dina elever på ett vis som också främjar läsning. Kapitlet inleds med en introduktion till boken, författaren och förbudet, och följs sedan av läsanvisningar, diskussionsfrågor och uppgifter kopplat till boken och temat.

Om Astrid Lindgren

Foto: Cato Lein

Astrid Lindgren

Astrid Anna Emilia Lindgren föddes den 14 november 1907 på gården Näs utanför Vimmerby i Småland och dog den 28 januari 2002 i hemmet på Dalagatan 46 i Stockholm. Hon skrev 34 kapitelböcker och 41 bilderböcker som tillsammans sålt i hisnande 165 miljoner exemplar och översatts till över 100 språk. Pippi Långstrump, Emil i Lönneberga, Bröderna Lejonhjärta, Tjorven & Skrållan, Bullerbybarnen, Madicken, Ronja ... Miljoner barn och vuxna över hela världen älskar dessa figurer och känner sig helt hemma i Villa Villekulla, Körsbärsdalen, Snickerboa, Junibacken och på Saltkråkan. Alla dessa världar är skapelser av Astrid Lindgren – den mest lästa barnboksförfattaren i världen.

Om illustratörerna

Bröderna Lejonhjärta illustrerades i den första utgåvan av Ilon Wikland.

2018 utkom en nyillustrerad version med bilder av Jesper Waldersten.

Foto: Leif Hansen

Ilon Wikland föddes 1930 i Estland och kom som 14-årig flykting till Sverige. Hon utbildade sig på Konstfack och Signe Barths målarskola, och 1954 fick hon uppdraget att illustrera *Mio, min Mio*. Sedan dess har hon illustrerat många av Astrid Lindgrens böcker. Wikland har fått många priser och utmärkelser; bl.a. Elsa Beskow-plaketten 1969 för sin samlade produktion och Svenska Förläggareföreningens hederspris 2018.

Foto: Sören Vilks

Jesper Waldersten är en av Sveriges mest kända nutida konstnärer och illustratörer. ”Det är farligt att skriva någon på näsan. Liksom att teckna någon på ögat. Så jag lägger mina bilder runt magen och hjärtat. Det är där jag tror Astrid menade att allt skulle vila. Och gro, berättar Jesper Waldersten.”

Jobba vidare med boken Före läsningen

Den här handledningen innehåller tips och övningar som kan hjälpa dina elever att utveckla sin läsförståelse och läslust genom att träna på *läsförståelsestrategier*, att göra *textkopplingar* och *relatera* till egna erfarenheter. Du får även förslag på uppgifter som fungerar ämnesövergripande.

Tänk på att ha fokus på *läsupplevelsen* och se uppgifterna som ett komplement för att öka intresset för texten. Alla uppgifter är fristående från varandra, så du kan hoppa över uppgifter och du kan även lägga till egna frågor och diskussioner som du tycker passar.

Det finns uppgifter att göra innan ni börjar läsa, under läsningens gång och när boken är utläst. Variera mellan att göra uppgifter enskilt, i par eller mindre grupper och gemensamt. Alla uppgifter är kopplade till läroplanen (Lgr 22) och kursplanen i svenska samt svenska som andraspråk för åk 4–6. Det finns även uppgifter kopplade till ämnet bild.

FUNDERA OCH SAMTALA

Vad tänker du om boken när du tittar på omslaget?

Vad på omslaget gör dig mest nyfiken?

Vilka färger har använts på omslaget? Varför tror du de valt just det?

Vilken teknik är omslaget gjort med? (fotografi, tecknat, målat, kollage etc)

Har du tidigare läst något av författaren? Vad handlade den boken i så fall om?

Under läsningen

Variera gärna mellan högläsning och tyst läsning. Du kan till exempel läsa några rader eller stycken från början av kapitlet högt innan eleverna får läsa vidare själva. Ibland kan du högläsa ett helt kapitel.

Oavsett om det är högläsning eller tyst läsning kan det finnas behov av att stanna upp och diskutera en del ord och uttryck. Texten innehåller en hel del ord som är obekanta för barn idag. Oftast förstår de texten ändå, men eleverna kan också själva samla på sig svåra ord som sedan kan användas i övningar. Ge gärna eleverna i uppgift att använda ord och uttryck i egna, påhittade meningar för att visa att de förstår hur de används. Du kan också diktera ord eller meningar och låta eleverna skriva det du säger.

ORD OCH UTTRYCK

Förslag på ord och begrepp att fundera över och prata om betydelsen av.

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

Dessa är indelade i fyra kategorier:

- På raderna, att hitta svaret i texten. Det explicita.
- Mellan raderna, att dra egna slutsatser, analysera och tolka. Det implicita.
- Bortom raderna, att reflektera och tänka mer utanför berättelsen, antingen genom att diskutera i helklass eller mindre grupper. Här görs också kopplingar till elevens egna erfarenheter.
- Bildfrågor, att tolka och analysera illustrationerna.

1

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

lägereldar, skeva, smälla i, fönsterblecket

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Vad har hänt med Karls pappa?
- Vem är Skorpan?
- Varför vill inte Karl komma till Nangijala?

Mellan raderna

- Varför vill inte Karl visa sin mamma att han blev ledsen och rädd när han hörde vad de pratade om?
- Vad jobbar Karls mamma med?

Bortom raderna

- Vad tänker du om att de inte har berättat för Karl att han ska dö?

2

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

undsätta, musliner, enastående, präntat

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Hur gamla är Karl och Jonatan?
- Hur får Jonatan namnet Lejonhjärta?
- Varför slutar Skorpan att vara så ledsen?
- Vad är Ryttargården?

Mellan raderna

- Hur förstår Skorpan att folk tyckte det hade varit bättre om han dött istället?

Bortom raderna

- Jonatans fröken kallar honom för hjälte. Vad tänker du på när du hör ordet hjälte? Hur är en sådan person? Vad gör de?

Bildfråga

- Titta på bilden på sidan 17 (utgåva illustrerad av Waldersten) eller sida 20 (utgåva illustrerad av Wikland). Passar den ihop med texten? På vilket sätt i så fall?

3

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

tryne, singlande, ett tjog, urmodig, skumt (mörkt)

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Varför gråter Skorpan när han kommer till Nangijala?
- På vilka sätt är Skorpan annorlunda i Nangijala jämfört med innan?
- Varför måste man ha en häst i Nangijala?

Mellan raderna

- Vad menas med uttrycket att hugga i sten?

Bortom raderna

- Hur ser körsbärsblom ut? Och gullvivor, mandelblom, tusenskönor och syrener? Rita och måla blommorna i Körsbärsdalen. Ta reda på hur de ser ut eller rita ur fantasin.
- Har du någon gång lagat mat över öppen eld? Hur gjorde du då?
På vilka sätt kan man använda elden för att laga mat?

Bildfråga

- Titta på bilden på sidan 25 (utgåva illustrerad av Waldersten) eller sida 24 (utgåva illustrerad av Wikland). Vad föreställer den?

4

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

paltor, fasligt, krumbukter, gammalmodigt, hästgödsel, skänk, skjuta till måls, gemytligt, vördnadsfullt, huckle, butter

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Vad får de av Sofia?
- Vad gör Jonatan av papperslappen som ligger i korgen?
- Hur går det för Skorpan att skjuta med pilbågen?

Mellan raderna

- Vad menar Jonatan med att det är en ung tid?
- Vad menas med att bli mörk i ögonen?
- Varför säger Jonatan att vissa äventyr inte borde få finnas?
Vilken sorts äventyr?

Bortom raderna

- Skorpan säger att en del saker är som i sagorna. Vad tänker du om du tänker på sagor? Vad är typiskt för sagor? Hur ser saker ut där?
- Vad är ett värdshus?

5

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

förbittrad, förrädare, nyporna, sorgmodigt, kapsel, uråldrig, ödelägga, trälar

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Varför stänger Sofia alla dörrar och fönster i huset?
- Varför kan folket i Körsbärsdalen inte besöka Törnrosdalen?
- Vem är Violanta?

Mellan raderna

- Vad menar Skorpan med att en duva lånade Jonatan sin fjäderhamn?
- Vad betyder det att ödelägga?
- Vad menas med att Jonatan är Sofias närmaste man?

Bortom raderna

- De skickar meddelanden med brevduvor. Hur många olika sätt att skicka information kan du komma på?

6

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

porlade, tyranner, miste, försmäkta, hålla ut, fasansfull, morskt, fårfiol

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Varför vill Skorpan inte höra något om Katla?
- Vad gjorde Jonatan kvällen innan han skulle fara till Törnrosdalen?
- Vad är Jonatans uppdrag?
- Varför släpper Skorpan ut kaninerna?

Mellan raderna

- Varför tror du att Skorpan nästan skämdes när han kom fram till Sofias gård?
- Hur ska Sofia tolka Jonatans andra meddelande?

Bortom raderna

- Vad tänker du om uttrycket att titta ner i ett svart hål? Vad menas? Kan du tänka dig in i den känslan?
- Ordet grym kan betyda olika saker. Vilka betydelser har det? Kan du komma på något annat ord som kan betyda två helt olika saker?
- Skorpan måste sova helt ensam hemma. Skulle du våga det? Vill du helst sova ensam eller dela rum med någon?

7

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

långtritt, i himmelens sky, försmädlig, lymmel, ärans fä, strapatser, förgäves, kuslig

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Var stannar Skorpan för natten?
- Varför ylar vargarna och varför skriker Skorpan?
- Hur får Skorpan reda på om männen utanför grottan är vänner eller fiender?
- Var vill Tengil göra med Sofia?

Mellan raderna

- Vad tror du att de menar med Tengils kunskapare?
- Varför blir Hubert så arg på Skorpan?

Bortom raderna

- Har du någon gång varit med om att vara rädd, men att du ändå måste trösta någon annan?
- Uttrycket att blodet isas visar rädsla. Kan du komma på fler sätt att skriva att någon är rädd, utan att skriva det rakt ut?

Bildfråga

- Vad föreställer bilden på sidan 81 (utgåva illustrerad av Waldersten) eller sida 80 (utgåva illustrerad av Wikland)? Vilken känsla ger den? Hur har konstnären gjort för att få fram den känslan?

8

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

trumpna, för eviga tider, skrävla, fördärv, snärja, lockbete, klipsk, krake, skurkstreck, kolossalare, i knipa

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Varför måste Jossi bli brännmärkt?
- Vad säger Jossi om Hubert?
- Varför säger Skorpan att han bor i Törnrosdalen?
- Hur vet Skorpan att gubben är en vän och inte en fiende?

Mellan raderna

- Vad menas med att Jonatan är ett lejon?
- Varför måste Jossi hem innan gryningen?
- Hur förstår Mattias vem Skorpan är?

Bortom raderna

- Skorpan tycker inte om sådant som är otäckt. Han vill slippa se det. Vad tycker du om skräck och rysare och sådana berättelser? Läser du läskiga böcker och ser läskiga filmer? Eller väljer du bort det?
- Vet du om någon annan berättelse där det finns hemliga rum eller magiska rum? Platser som är gömda eller som man bara kan komma till genom en löndörr eller liknande?

9

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

fara illa, snår, beskedligt, kvittar, tråget, pränta, regerar, kammare

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Varför är Jonatan smutsig i ansiktet?
- Vem är Dodik?
- Vad är det dödsstraff för?
- Varför blir det farligt när månen kommer fram?

Mellan raderna

- Varför ska Bianca flyga när det skymmer?
- Vad är en slup?
- Varför ger man inte havre till hästarna i Törnrosdalen?

Bortom raderna

- Berätta om någon gång när du blivit riktigt, riktigt glad.
- Det står att Mattias var kvick som en ödla. Kan du komma på fler liknelser eller talesätt med djur?

10

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

tröstlös, valvet, befallning, förbittring, rådsman, högfärdig, potentater, hut, kuva, enfaldigt, pryglar

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Varför kommer Tengil ner från sin borg?
- Vad är Karmafallets sång?
- Vem är ”vår nådige furste”?

Mellan raderna

- Varför kan inte Tengil tala till folket själv?
- Vad händer med mannen som springer fram och spottar på Tengil?
- Varför är det bra för Jonatan att ha kläder från en Tengilsman?

Bortom raderna

- Varför tror du att tyranner alltid är rädda? Vad har de att vara rädd för?
- Vet du några länder i världen där det finns tyranner och diktatorer som bestämmer allt? Där folket inte är fria och inte får säga vad de tycker och tänker.

11

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

kungörelser, smärt, basunerade, pottskåp, eldstad, röja opp, bomärke, bedrövelsen, spjärnade emot, passera, för böveln

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Vad säger Mattias till Tengilsmännen om Jonatan?
- Varför blir Skorpan rädd när både Mattias och Jonatan kommer in i stallet?
- Vad gör Skorpan för att lugna sig själv när han kryper genom tunneln?

Mellan raderna

- Hur börjar branden hos Mattias?
- Vad menar de med att något skulle kunna gå illa med Jonatan?

Bortom raderna

- Varför tror du att Tengil vill ha bevis på att folket ger honom saker frivilligt?
- Varför liknar Mattias Jonatan vid en mullvad? Vilka andra djur kan man använda som liknelser? Skriv ner så många du har hört eller kan komma på.

12

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

grämde, glänta, ensligt, jämmerligt, griller i skallen, märr

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Vart ska Skorpan och Jonatan rida?
- Hur kan man ta sig över De Uråldriga Flodernas flod?
- Vem ska leda slutstriden mot Tengil?

Mellan raderna

- Varför sätter sig Skorpan med ryggen mot allt och tittar bara på lägerelden?
- Vad är ljungeldar för något?

Bortom raderna

- Vad tänker du om att Jonatan räddade Pärk och hans häst? Var det bra gjort, eller var det dumt? Var det värt att ta den risken?

13

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

stridslur, låg på lur, fjättrad, förgås, bävade, villa bort, inpyrt, härskaror, herravälde, sjufalt värre, nåd

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Vad är Katla?
- Vem var Karm?
- Varför blir det farligt när Katla ser Skorpan och Jonatan?
- Hur hittar de ingången till berget?
- Vilka saker är Skorpan rädd för där nere i grottan?

Mellan raderna

- Vad betyder det att lyda någon blint?
- Vad menar Orvar med att säga: "Orvar kan dö, men aldrig friheten!"?

Bortom raderna

- Hur kan Jonatan kalla Orvar sin vän, fastän de aldrig har träffats?
- Jonatan och Skorpan kommer fram till Orvar i sista stund, precis när han ska hämtas till Katla. Varför tror du författaren har skrivit det så?

14

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

upprorsman, dvala, skreva, offrats, sona, osar, villsamma, krök, gement

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Varför måste de lämna Karmanjaka innan kvällen?
- Varför springer Grim långsammare än Fjalar?
- Varför vet inte Sofia att Jossi är förrädaren?
- Hur ser Katlamärket ut?

Mellan raderna

- Varför tycker Skorpan att man kan kalla underjorden för helvetet?
- Vad menas med att Orvars kläder var i trasor?
- Varför blir Jossi vit i ansiktet när Skorpan ber honom visa sitt bröst?

Bortom raderna

- Skorpan tänker att natten när de flydde var lång som en evighet. Hur kommer det sig att det ibland känns som om tiden går fort och ibland som om den går sakta? När går tiden fort eller sakta för dig?

15

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

träldom, evinnerlighet, sporra, plågoande, i hasorna, triumf

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Hur förbereder sig folket för striden?
- Hur kunde man vinna över Katla?
- Varför slutar alla att strida när Katla kommer?

Mellan raderna

- Vad menas med att ögonen brann i Orvar?
- Vad menas med att få en ny herre?
- Vad menar Skorpan med att han aldrig haft något att förlåta Jonatan?

Bortom raderna

- Känner du till några andra böcker eller filmer som handlar om drakar? Vad handlade de om? Vad gjorde draken i den berättelsen?
- Känner du till några andra böcker eller filmer som slutat med en stor strid? Hur gick det i den striden?

Bildfråga

- Vad ser du på bilden på sidan 196 (utgåva illustrerad av Waldersten) eller sida 208 (utgåva illustrerad av Ilon Wikland)?

16

SVÅRA ORD OCH UTTRYCK

förgöra, besynnerligt

LÄSFÖRSTÅELSEFRÅGOR

På raderna

- Hur ser blodet ut som rann i vattnet?
- Vad är skillnaden mellan Nangijala och Nangilima enligt Jonatan?
- Vad har hänt med Grim och Fjalar?

Mellan raderna

- Varför vill Skorpan vänta med att hoppa tills det blev mörkt?

Bortom raderna

- Har du funderat på vad som händer när någon dör? Vad tänker du om döden?
- Finns man kvar på något sätt?

Efter läsningen

FUNDERA OCH SAMTALA

Vad gillade du mest med boken?

Finns det något du inte gillade?

Är det något du undrar över som du inte har fått svar på?

Finns det några budskap i boken? Något man kan lära sig?

När var berättelsen som mest spännande?

Vilken händelse tyckte du mest om?

Vad tycker du om hur boken slutade?

Är Karl/Skorpan annorlunda på något sätt i början och i slutet av boken?

Vilka är de viktigaste karaktärerna i boken, förutom Karl och Jonatan?

Hur skulle du beskriva Skorpan som person?

Hur var språket i boken? Lätt eller svårt att hänga med i?

Om du hittade på en fortsättning på berättelsen, vad skulle den handla om?

Vad tänker du om bilderna? Hur är stilen?

ATT JOBBA VIDARE MED

Rita och måla en egen bild till någon händelse i boken. Använd färger.

Rita en bild där du härmar stilen på bilderna i boken. Använda bara svart och vitt.

I boken finns draken Katla. Även om drakar är sagoväsen finns det berättelser om dem i många olika sagor från olika delar av världen. Hur brukar drakar beskrivas? Ta reda på "fakta".

Vissa av meddelandena som duvorna kommer med är skrivna på ett hemligt språk. Koder används ofta för att fienden inte ska kunna ta reda på hemligheter. Hitta på ett eget kodspråk och skriv ett meddelande.

Specialutgåva Banned Books

DISKUSSIONSFRÅGOR

- Bröderna Lejonhjärta har förbjudits för att man trodde att den skulle inspirera människor att göra uppror mot makten. Kan en bok vara så kraftfull att den gör att folk gör uppror? Vad har läsandet för kraft?
- Varför tror du att Astrid Lindgren skrivit Bröderna Lejonhjärta? Vad är budskapet?
- Många av Astrid Lindgrens böcker handlar om väldigt sorgliga och allvarliga saker. Varför tror du att just Bröderna Lejonhjärta blev förbjuden och inte andra av hennes böcker?
- Varför tror du att man förbjöd boken i en diktatur som Tjeckoslovakien?
- När Bröderna Lejonhjärta kom ut 1973 var den rådande synen att barnböcker borde skildra samhällsproblem för att kunna utbilda barn och lära dem att bli duktiga medborgare och se samhällets orättvisor. Bröderna Lejonhjärta, som inte skildrar verkligheten, fick därför en hel del kritik för att vara politiskt förenklad. Tycker du att barnböcker ska ha en utbildande funktion?
- Skorpan tänker ofta att han inte är lika modig som Jonatan, trots att han faktiskt gör många modiga saker. Vilka gånger är Skorpan modig?
- Varför hoppar Jonatan och Skorpan ner för stupet i slutet av boken?

ARBETSUPPGIFTER

Jämför illustrationer

2018 gavs Bröderna Lejonhjärta ut med nya illustrationer. Bilderna i den nya upplagan har en mörkare ton och upplevs som mer vuxna än Ilon Wiklands klassiska bilder. Jämför bilderna i böckerna och diskutera hur läsoplevelsen ändras beroende på bokens illustrationer.

Skriv ett brev

När Skorpan dör lämnar han en lapp till sin mamma där han skriver att hon inte ska vara ledsen eftersom de kommer att ses i Nangijala igen. Låtsas att du är Skorpan när han precis har kommit till Mattias hus och skriv ett brev till mamman om allt som har hänt. Du kan också låtsas att du är Jonatan och att du och Skorpan precis har anlänt till Nangilima. Skriv ett brev till mamman och berätta om allt som hänt.

Rita en karta

Låt eleverna rita en karta över hur de tror att Körsbärsdalen och Törnrosdalen ser ut. Vilka hus och platser får de läsa om i boken? Var ligger de? Vem bor där? Hur ser de ut?

Högläsning

Läs ett eller två kapitel i taget och diskutera sedan med eleverna om vad de tycker och tänker om det ni just läst. Använd discussionsfrågorna som utgångspunkt för diskussionen.

LÄS MER

- Essä i Sveriges Radio om samizdatlitteratur och Tjeckoslovakien: <https://www.sverigesradio.se/avsnitt/1403078>
- Historien bakom Bröderna Lejonhjärta: <https://www.astridlindgren.com/se/karaktererna/broderna-lejonhjarta/historien-bakom-broderna-lejonhjarta>